

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Tacksamma, ödmjuka och arbetsamma
Synen på flyktingar och utlänningar i Dagens
Nyheters nyhetsartiklar åren 1945 - 1949

Göteborgs universitet

Institutionen för historiska studier

C-uppsats i historia

HT 2018

Lars Wilke

Handledare: Linus Karlsson

Innehållsförteckning

Inledning.....	2
Bakgrund.....	2
Problemformulering och frågeställningar.....	4
Forskningsläge.....	5
Källor och metod.....	8
Teori.....	9
Resultat.....	10
<i>Allmän syn på flyktingar och utlänningar.....</i>	11
<i>Bilden av flyktingar och utlänningar av olika nationalitet och etnicitet.....</i>	12
<i>Inkludering – exkludering av flyktingar och utlänningar.....</i>	14
<i>Problem med mottagningen av flyktingar och flyktingpolitik.....</i>	15
<i>Flyktingarna och deras kriminalitet.....</i>	18
<i>Bilden av manliga och kvinnliga flyktingar.....</i>	20
<i>Flyktingar eller arbetskraftsinvandrare.....</i>	22
<i>Hur påverkades den svenska självbilden av flyktingmottagningen?.....</i>	24
<i>Flyktingar och utlänningar i plats- och bostadsannonser och kontaktannonser.....</i>	26
Sammanfattande diskussion.....	29
Sammanfattning.....	30
Källor och litteratur.....	31

Inledning

Migration och folkomflyttningar har alltid förekommit i människans historia. Den form av migration som uppmärksammas mest är den som handlar om flyktingar. Människor har flytt av många olika orsaker, både från något, ”push-faktorer” eller till något, ”pull-faktorer”.

På samma sätt som människor i alla tider flytt har bemötande och mottagande av flyktingarna varit en aktuell fråga i alla tider runt om i världen oavsett om det rört sig om små grupper eller tiotusental. Flyktingar väcker många olika känslor bland mottagarna, allt från hjälpsamhet och förståelse till oro, misstänksamhet och rädsla och ofta motvilja och hat. Dessa olika attityder till flyktingar kan vara mycket skiftande i den mottagande befolkningen och förändras över tid. Ibland kan inställningen till flyktingar ändras mycket snabbt. De grundläggande inställningarna kan gälla frågor som vem som ska räknas som flykting, hur flyktingarna ska bemötas eller helt avvisas. Dessa grundläggande inställningar till flyktingar påverkar i varje situation hur samhället kommer att hantera flyktingfrågan eller flyktingproblemet. Detta gällde såväl under som åren efter andra världskriget som idag. Åren efter kriget innebar en ny situation för Sverige från en mycket restriktiv flykting- och invandringspolitik före kriget till mottagning av mycket stora mängder flyktingar och början på arbetskraftsinvandring.

Bakgrund

Av den historiska forskningen framgår att det var det först under 1800-talets senare del i samband med nationalismens framväxt, som inflyttade människor från andra språkgrupper och kulturer började betraktas som främlingar i kontrast till det förment svenska.¹

Från 1914 och fram till andra världskriget har Sverige betraktats som ett främlingsfientligt land och gränserna var nästan helt stängda.² Under 1930-talet skedde en mycket begränsad flyktingmottagning och Sverige präglades av främlingsovilja, värdesättning av en ren ras, antisemitism och omsorg om den svenska arbetsmarknaden.³ Protektionism och ekonomisk nationalism genomsyrade den svenska invandrings- och flyktingpolitiken.⁴

---

¹ Svanberg & Tydén, *I nationalismens kölvatten*, 1994, s. 227 ff.

² Hammar, *Sverige åt svenskarna. Invandringspolitik, utlänningskontroll och asylrätt 1900 – 1932*. 1964.

³ Lindberg, *Svensk flyktingpolitik under internationellt tryck 1936 – 1941*, 1973, s. 27 f.

⁴ Nordlund, Sven, *Nu är kriget slut. Nu kan ni återvända hem. Judiska flyktingar på svensk arbetsmarknad 1933 – 1945. Historisk tidskrift 1999:1*, s. 6.

Under andra världskriget genomgick Sveriges flyktingmottagning och hantering dramatiska förändringar. I januari 1939 fanns det ca 24 000 utlänningar i Sverige varav ca 4000 betecknades som flyktingar.⁵ De flesta av dem var judar eller socialdemokrater som flytt från Centraleuropa samt ett fåtal kommunister.⁶ I januari 1941 fanns det cirka 21 500 flyktingar och utlänningar registrerade i Sverige. Strax innan krigsslutet, i april 1945, var antalet flyktingar ca 183 000. Av dessa var 37 700 norrmän, 15 500 danskar, 6 100 finnar, 5 500 tyskar 6 500 estlandssvenskar och ca 29 600 andra balter. Dessutom fanns 2 700 flyktingar som tillhörde övriga nationaliteter. Vid krigsslutet hade siffran ökat till 195 000 men siffran var osäker då en del flyktingar rest vidare.⁷ Efter krigsslutet minskade flyktingströmmen kraftigt.

Det fanns vid den här tiden ingen internationellt fastslagen definition av flyktingbegreppet. Den svenska utlänningslagen från 1937 gav stort utrymme för tolkningar om vem som var politisk flykting och hade rätt att få sina flyktingskäl prövade. I proposition till 1937 års utlänningslag rekommenderades ingen absolut definition av begreppet politisk flykting utan anpassning skulle göras till tidsläget och olika internationella förhållanden.⁸ Från 1946 fram till den nya utlänningslagen 1954 gjordes förändringar i lagstiftningar och rutiner med syfte att infoga utländska medborgare i de lagar, skyldigheter och rättigheter som gällde för svenska medborgare. Flyktingar såväl som arbetskraftsinvandrare fick, åtminstone på pappret, samma rättigheter som svenskar när det gällde ekonomiskt skydd.⁹

Begreppen *flykting*, *utlämning* och *främmande* och liknande ord användes som synonymer. De flesta utlänningar var vid den här tiden flyktingar. Det var främst myndigheter som gjorde åtskillnad medan allmänheten använde orden, flykting, utlämning, främmling med flera begrepp blandat.¹⁰

---

⁵ SOU 1945:1, Betänkande med förslag till utlänningslag och lag angående omhändertagande av utlämning i anstalt eller förläggning.

⁶ Lindberg 1973, S, 291 – 293.

⁷ SOU 1946:36, Parlamentariska undersökningskommissionen angående flyktingärenden och Säkerhetstjänst, s. 32 - 33.

⁸ SOU 1936, Utredning angående revision av bestämmelserna om utlämningens rätt att här i riket vistas och därmed sammanhängande spörsmål s. 57.

⁹ Byström & Frohnert: *Invandringens historia – från "folkhemmet" till dagens Sverige*, 2017, s. 34.

¹⁰ Byström *En broder, gäst och parasit: uppfattningar och föreställningar om utlämningar, flyktingar och flyktingpolitik i svensk offentlig debatt 1942 – 1949*, 2006, s. 39.

Senare års forskning anser att flyktingmottagning och arbetskraftsinvandring åren efter andra världskriget rörde sig om två parallella processer som inte kan isoleras från varandra.¹¹ Till exempel rekryterades vissa kvotflyktingar utifrån arbetsmarknadens behov.¹²

Hur var inställningen till dessa flyktingar, såväl de ca 195 000 som fanns i landet vid krigsslutet som de som kom hit därefter? Efter kriget såg Europa helt annorlunda ut och nya flyktinggrupper kom hit, ibland från stater som inte längre existerade.

Under kriget skedde stora förändringar då främst skandinaver och balter togs emot. Av de cirka 195 000 flyktingarna som fanns i landet vid krigsslutet förväntades de flesta återvända till sina hemländer.

Problemformulering och frågeställningar

Medförde denna stora mängd flyktingar och som under några år kom till Sverige att svenskarnas attityd till flyktingar och utlänningar förändrades? Inställningen till flyktingar och utlänningar kan avläsas i det språkbruk som används när de beskrivs i nyhetsartiklar. Jag har valt att granska samtliga artiklar och småannonser i Dagens Nyheter (DN) som nämner orden *flykting* eller *utlänning* andra halvåret 1945, 1947 och 1949. Tidigare forskning om inställningen till flyktingar och utlänningar har utgått från officiella handlingar eller pressklipp. Med ett stort material bestående av samtliga och fullständiga artiklar ökar möjligheterna att avläsa nyanser i skrivningarna och se texternas sammanhang,

Det stora antalet utlänningar som vistades runt om i landet, oftast i interneringsläger eller förläggningar medförde att många svenskar kom i kontakt med utlänningar, kanske för första gången. Bland utlänningarna fanns en stor blandning av nationaliteter och etniska grupper. Det var stora skillnader i social- och politisk bakgrund. Bland flyktingarna fanns främst de som flytt undan nazisterna eller undan kriget. Mot slutet av kriget kom nazister, quislingar och andra som samarbetat med nazisterna. Såg svenskarna skillnad på dessa olika grupper? En annan fråga är hur mötet med utlänningar påverkade den svenska självbilden. Slutligen har flyktingen normalt uppfattats som en man. Beskrevs de kvinnliga flyktingarna på annat sätt eller var de osynliga?

Mot denna bakgrund ställs följande frågor:

---

¹¹ Byström *Utmaningen: den svenska välfärdsstatens möte med flyktingar i andra världskrigets tid*, 2012, s. 248.

¹² Byström & Frohnert 2017, s. 38.

- Går det att avläsa någon förändring i svenskarnas inställning till flyktingar/utlänningar åren 1945 – 1949 i Dagens Nyheter.
- Gjordes det i Dagens Nyheter skillnad efter nationalitet eller etnicitet?
- Hur skildras i Dagens Nyheter de kvinnliga flyktingarna?
- Påverkade i Dagens Nyheter flyktingmottagningen den svenska självbilden?

Forskningsläge

I den nyligen publicerade rapporten *Historisk forskning om rasism och främlingsfientlighet i Sverige*, gör Martin Ericsson en kunskapsöversikt av hur den historiskt inriktade forskningen har analyserat, diskuterat, definierat och förstått ”rasism” och ”främlingskap” i Sveriges förflutna.¹³ Han konstaterar att perioden 1900 till 1945 är den klart mest studerade men anser det värdefullt med undersökningar som inte gör halt 1945 utan undersöker kontinuiteten med dagen rasism och främlingsfientlighet.¹⁴ I rapporten noteras att i den omfattande forskningen som gjorts om diskriminering och förföljelse är det förvånande att termen ”rasism” använts så sällan.¹⁵

En viktig historisk undersökning för synen på flyktingar och utlänningar i efterkrigstidens Sverige är Mikael Byströms avhandling, *En broder, en gäst och parasit* från.¹⁶ Hur betraktades enligt Byström de flyktingar som kom under kriget och omedelbart efter kriget? Synen från officiellt håll präglades enligt Byström av den nordiska tanken, d.v.s. att Sveriges ansvar i första hand gällde de etniskt nordiska medborgarna. Denna avhandling utgår i första hand från hur man från officiellt håll bemötte och såg på flyktingarna men innehåller också en beskrivningsaspekt av flyktingarna som bygger på pressklipp. Avhandlingen är begränsad till åren 1942 till 1947 men med betoning på krigsåren. Byström har senare i boken *Utmaningen; den svenska välfärdsstatens möte med flyktingar i andra världskrigets tid* analyserat flyktingar och utlänningar i förhållande till den svenska välfärdsstaten.¹⁷ Han utgår från myndigheternas syn på invandrare och deras möjligheter att försörja sig själva. Denna undersökning sträcker sig från 1930-talet till 1954 då en ny utlännings- och flyktinglagstiftning trädde ikraft. Denna lagstiftning var anpassad till 1951 års internationellt antagna flyktingbegrepp.

¹³ Ericsson, *Historisk forskning om rasism och främlingsfientlighet i Sverige*, 2017.

¹⁴ Ericsson 2017, s. 266.

¹⁵ Ericsson 2017, s. 250.

¹⁶ Byström 2006.

¹⁷ Byström 2012.

Lars Erik Hansson har i sin avhandling, *Jämlikhet och valfriheten: studie av den svenska invandrarpolitikens framväxt* följt invandrarpolitiken från 1920- och 30-talets restriktivitet och framåt.¹⁸ Även om perioden 1945 – 1960 behandlas knapphändigt ser han en ny invandringspolitik som utgör en del i uppbyggnaden av ett välfärdssamhälle med ökad jämlikhet. I detta syfte behövdes invandrarna som arbetskraft och skulle assimileras i det svenska samhället.

Flera forskare har inriktat sig på attityder till judisk invandring. I *Ett antisemitiskt bakgrundsbrus i riksdagsdebatter 1942 - 1947* hävdar Mikael Byström att den öppna antisemitismen inte längre förekom åren efter kriget.¹⁹ Henrik Bachner anser däremot i sin avhandling *Återkomsten: antisemitism i Sverige efter 1945* att det fanns en kvardröjande antisemitism de första åren efter kriget även om toleransnivån mot denna sänkts p.g.a. förintelsen.²⁰

Hur arbetare och främst fackföreningarna såg på invandrare och flyktingar efter kriget har Zeki Yalcin behandlat i sin avhandling, *Facklig gränspolitik*. Han utgår från begreppet *etnisk maktordning* med en normgivande svenskhet där invandraren ges tillträde om han underordnar sig de svenska normerna. Dessa exkluderings – eller underordningsstrategier förekommer medvetet i språket men också i medvetna beslut ur ett etniskt perspektiv i slutna beslutsorgan.²¹ Han anser att LO efter kriget valde inställningen att invandrad arbetskraft skulle behandlas likvärdigt med svenska arbetare.²²

Liknande slutsatser drar Jesper Johansson i sin avhandling *Så gör vi inte här i Sverige. Vi brukar göra så här*.²³ LO ville ha en reglerad invandring av arbetskraft men de som kom hit skulle assimileras. LO utgick från Sverige som ett homogent land och invandrad arbetskraft betraktades ur ett klassperspektiv, som en homogen arbetarklass över gränserna.²⁴

Flera undersökningar tar upp hur man lokalt såg på flyktingar och arbetare som konkurrerande arbetskraft, bl.a. Björn Horgeby i *Dom där: främlingsfientligheten och arbetarkulturen i Norrköping 1890 – 1960*.²⁵ Textilarbetarna såg de estländska

---

¹⁸ Hanssen, *Jämlikhet och valfriheten studie av den svenska invandrarpolitikens framväxt* 2001.

¹⁹ Byström 2006.

²⁰ Bachner, *Återkomsten: antisemitism i Sverige efter 1945*, 1999.

²¹ Yalcin 2010, *Facklig gränspolitik: Landsorganisationens invandrings- och invandrarpolitik 1946 – 2009*, 2010 82.

²² Yalcin 2010, 167.

²³ Johansson, ”Så gör vi inte här i Sverige. Vi brukar göra så här.” *Retorik och praktik i LO:s invandrarpolitik 1945 - 1981*, 2008.

²⁴ Johansson 2008, s. 5.

²⁵ Horgeby, *Dom där: främlingsfientligheten och arbetarkulturen i Norrköping 1890 – 1960*, 1996.

flyktingarna som ett hot och ansåg att de borde utvisas till något annat land. Johan Svanberg har i *Invandring, invandrare och etniska relationer i Sverige 1945 – 2000* undersökt hur estniska flyktingar togs emot i Olofström 1944 - 1945.²⁶ Undersökningen bygger till stor del på den lokala metallklubbens protokoll. Här övergick estländarna från att vara flyktingar till att bli till arbetsinvandrare.

En annan flyktinggrupp är de sudettyskar som studerats i Rudolf Tempschs avhandling *Från Centraleuropa till folkhemmet: den suddettyska invandringen till Sverige 1938 – 1955*.²⁷ Där tas två frågor upp som direkt anknyter till denna uppsats, hur togs invandrarna emot och vilka reaktioner väckte den suddettyska invandringen. Även i detta fall är det flyktingar som direkt blev arbetskraftsinvandrare.

Forskning om kvinnliga flyktingar och invandrare är begränsad. Karin Kvist Geverts tar upp frågan om myndigheternas behandling av kvinnliga flyktingar i en artikel i *Arbetshistoria*.²⁸ Daniel Rauhut, har studerat invandrarkvinnor i *Invandringen av kvinnor till Sverige från Finland, Norge och Västtyskland 1945 – 1960*.²⁹ Paulina De los Reyes har i olika artiklar tagit upp att bilden av flyktingar och invandrare varit en man trots att det åren efter krigsslutet var fler kvinnor än män som kom hit.³⁰

I *Svensk rädsla* tar Sverker Oredsson upp en form av rädsla som riktar sig mot utlänningar och invandrare.³¹ Denna rädsla kan bero på uppfattningen att utlänningar kan försämra villkoren för den svenska befolkningen, främst som konkurrenter om arbeten men också medföra en försämring av ”folkmaterialen” dvs upplösande på gemenskap inom svenska folket. Oredsson menar att den tidigare främlingsrädslan efter kriget minskade pga. Nazityskland förlorade kriget och svenskarna såg att flyktingar och invandrare var värdefulla för folkhushållet. Men såväl från vissa statliga myndigheter som från fackligt håll ansågs att svenska kvinnor i första hand borde ta de lediga jobben.³²

Denna forskning har varit inriktad på hur såväl myndigheter som allmänheten agerat mot flyktingar och utlänningar. Byströms avhandling omfattar delvis den allmänna inställningen till

---

²⁶ Svanberg, *Arbetets relationer och etniska dimensioner: Verkstadsföreningen, Metall och externa vid Svenska stålpressnings AB i Olofström 1945 – 1952*, 2010.

²⁷ Tempsch, *Från Centraleuropa till folkhemmet: den suddettyska invandringen till Sverige 1938 – 1955*, 1998.

²⁸ Kvist Geverts, *Utlänningsbyråns nålsöga: "judiska utvandrare" och "politiska flyktingar i egentlig mening" 1938 – 193*, 2006.

²⁹ Rauhut, *Invandringen av kvinnor till Sverige från Finland, Norge och Västtyskland 1945 - 1960: om "push"- och "pull"-faktorer*, 2011.

³⁰ De los Reyes, Paulina, *I skärningspunkten mellan genus och etnicitet: ett ekonomiskt historiskt perspektiv på invandrarkvinnor i svenskt arbetsliv*, 1998.

³¹ Oredsson, *Svensk rädsla: offentlig fruktan i Sverige under 1900-talets första hälft*, 2001.

³² Oredsson 2001, s. 363.

flyktingar och utlänningar. I övrigt är det för studierna av arbetarna i Norrköping och Olofström som synen eller attityden till flyktingar hos arbetskamraterna betonats.

Min avsikt är att via tidningsartiklar analysera inställningen till flyktingar och utlänningar från krigsslutet 1945 och fram till 1949. Ökad kunskap om den omedvetna eller uttalade inställningen till flyktingar och utlänningar kan bidra till ökad förståelse till hur Sveriges flykting- och utlänningspolitik utformades åren efter andra världskriget.

Källor och Metod

För att undersöka dessa frågor har jag valt att granska nyhetsartiklar och småannonser i Dagens Nyheter (DN) andra halvåret 1945, 1947 och 1949. Val av tidning beror bland annat på att alla nyhetsartiklar i DN är digitaliserade och lätt sökbara. DN blev under 1940-talet Sveriges största morgontidning med 218 000 exemplar 1945. Den betecknades som liberal och låg politiskt i mittfåran. Under andra världskriget intog DN en försiktig, regeringsorienterad hållning.³³

DN:s artiklar ger en tidnings bild av flyktingar och utlänningar men det stora antalet artiklar skrivna av många olika journalister bör ge ett bra underlag för att ge svar på frågeställningarna. Med granskning av hela artiklar till skillnad mot tidningsklippssamlingar ges större möjligheter att läsa in nyanser i texten och omfattar också sidoinformation som kan visa på tidens attityder till flyktingar/utlänningar.

Jag har granskat samtliga artiklar och småannonser där ordet flykting eller utlänning ingår. I dessa sökningar ingår även alla böjningsformer av orden, *flykting* och *utlänning*. Genom att välja tre olika år finns det möjlighet att följa förändringar i synen på flyktingar och utlänningar tiden närmast efter andra världskriget. De tre halvåren ger ett stort men ändå överskådligt material. Antalet nyhetsartiklar och annonser genom sökningarna var totalt 2166 st. varav 911 st. år 1945, 618 år 1947 och 635 år 1949. Av dessa har jag valt ut och granskat 238 nyhetsartiklar där det varit möjligt att läsa in attityder eller inställningar som anknyter till frågeställningarna. Jag har också använt två ledarartiklar som samtida kommentarer.

I alla artiklarna har det skrivits om flyktingar/utlänningar men det viktigaste har varit hur det skrevs om dem. Det kan också vara möjligt att dra slutsatser av vad som inte skrevs eller vad som gavs stort utrymme. Med kvalitativ textanalys har jag sökt svar på

---

³³ Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se.ezproxy.ub.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dagens-nyheter> (hämtad 2018-12-05)

frågeställningarna. Även de 188 annonserna där ordet flykting eller utlänning förekommer kan genom såväl kvalitativ som kvantitativ textanalys bidra till att förstå bilden av flyktingar/utlänningar.

Mikael Byström har i sin avhandling *En broder, gäst och parasit: uppfattningar och föreställningar om utlänningar, flyktingar och flyktingpolitik i svensk offentlig debatt 1942 – 1947* förutom officiella tryck och riksdagsprotokoll använt sig av UD:s tidningsklippssamling.³⁴ Detta ger en stor bredd på tidningar men som Byström påpekar är det någon annan som gjort urvalet.³⁵ Dessutom innehåller tidningsklippssamlingen förutom nyheter också ledare, artiklar, debattinlägg och insändare. Av tidningsklippen framgår inte alltid vad slags artikel det är och framför allt är det bara urklipp och inte hela artiklar. Henrik Bachner har i sin avhandling, *Återkomsten: antisemitism i Sverige efter 1945*, 1999, inte använt sig av nyhetsartiklar utan endast studerat ledare och debattartiklar.³⁶ Dessa beskriver olika personers åsikter men dessa behöver inte stämma med den allmänna inställningen till judar.

Teori

Uppfattningen om flyktingar och utlänningar bör enligt Byström analyseras utifrån tre aspekter:

- Mottagaraspekten behandlar formulering av flyktingpolitiken och dess förutsättningar.
- Bemötandaspekten avser frågor angående hur flyktingar kategoriseras inom det svenska samhället.
- Beskrivningsaspekten inriktar sig på hur de föreställningar och uppfattningar som mer eller mindre omedvetet artikuleras i situationer där flyktingen och utlännen beskrivs och skildras.³⁷

Min undersökning kommer koncentreras på beskrivningsaspekten men min utgångspunkt är att grundläggande attityder eller inställningar till flyktingar är avgörande för de andra två aspekterna. Det är sannolikt svårt vid utformningen av flykting- och utlänningspolitik att väsentligt avvika från den allmänna uppfattningen som råder om flyktingar och utlänningar. Sverker Oredsson har i *Svensk rädsla* behandlat officiell svensk rädsla och tagit upp känslor om

---

³⁴ Byström, 2006.

³⁵ Byström, 2006, s. 37.

³⁶ Bachner, Henrik, *Återkomsten: antisemitism i Sverige efter 1945* Diss. Lund: Univ. 1999.

³⁷ Byström 2006, s. 209.

rädsla för bl.a. utlänningar som uttyds i centrala policydokument och offentliga utredningar som lett till beslut av regering och riksdag. Han menar att i ett demokratiskt samhälle kan denna offentliga rädsla inte skilja sig mycket från vanliga svenskars rädsla.³⁸ Sannolikt gäller att den officiella bilden inte kan skilja sig alltför mycket från allmänhetens bild i många viktiga samhällsfrågor. Allmänhetens attityder och inställningar till flyktingar och utlänningar kan därför sätta gränser för vilken flykting- och utlänningspolitik som var och är möjlig att föra. Den officiella bilden och politiken kan samtidigt påverka allmänhetens syn på flyktingar och utlänningar. Beskrivningsaspekten av flyktingar och utlänningar blir därför en viktig del i förklaringen av den svenska flykting- och utlänningspolitiken och hur den förändras.

I nyare forskning behandlas invandrares bristande tillgång till makt. Denna ojämlikhet till maktresurser har i en del forskning beskrivits som *etnisk maktordning*.³⁹ I de fall invandrargrupper inkluderas har det skett utifrån en inkluderande underordning. Dessa exkluderings- och inkluderingsstrategier förekommer både medvetet och omedvetet i språket.⁴⁰ Frågor om inkludering och exkludering kommer att belysas i analys av tidningsartiklarna.

Vi lever i en värld där nationella gränser spelar en viktig roll och där nationen som föreställd gemenskap fortfarande är förhärskande. Migranten utmanar denna gemenskap och framställs ofta som avvikande, hotfull och problematisk. Detta märks på hur migranter bemöts av organisationer och myndigheter.⁴¹ Denna föreställda gemenskap blir mycket viktig vid formande av bilden av flyktingar och utlänningar som annorlunda och ibland ett hot. Utan nationsgränser skulle det vara svårare att skilja på ”vi” och ”dom”.

Resultat

Resultaten av granskningen av tidningsartiklarna görs med utgångspunkt från olika aspekter med börjar av den allmänna synen flyktingar och utlänningar. Några av resultaten faller in under flera underkapitel. Resultaten avslutas med redovisning hur flyktingar och utlänningar skildras och själva beskriver sig i småannonser.

---

³⁸ Oredsson, 1999, s. 15.

³⁹ SOU 2005:56, Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige 2005, s. 15. s. 31.

⁴⁰ Yalcin, Zeki, 2010, 1946 – 2009, s. 82.

⁴¹ Dahlstedt, *Medborgarskap, etnicitet, migration*, 2011.

Allmän syn på flyktingar och utlänningar

Den allmänna synen på flyktingar och utlänningar direkt efter krigsslutet var enligt DN:s nyhetsartiklar var relativt positiv. Det förekom andra halvåret 1945 inga artiklar där flyktingar kopplas ihop med negativa omdömen eller ordval. Flyktingar och utlänningar beskrevs dock som en kollektiv massa och inte som individer. DN skrev: ”Snabbare än väntat har *hemforslingen* gått av de många miljonerna utlänninga på kontinenten” och inspektion hade gjorts av civilförsvarets karantänsanläggning där flyktingar och *hittransporterade* koncentrationslägerfångar fått stanna.⁴² Ett annat exempel på detta är information från trafikledningen på SJ om att det var trångt på tågen.:”Vi har nämligen transporterat krigsfångar och flyktingar *i långa banor*” (min kursivering)⁴³ och ”Ångaren Kastellholm beräknas anlända med sin *last* (min kursivering) av sjuka utlänningar från tyska koncentrationsläger.”⁴⁴

Orden *flykting* och *utlänning* användes ibland synonymt i samma artikel och ibland till och med i samma mening. Det nämndes att en del flyktingar kom från koncentrationsläger men i övrigt fick läsaren sällan veta något om deras öden eller bakgrund innan de kommit till Sverige. I ett par artiklar där flyktingarnas öden antyddes omtalades de som 183 trasiga människor från 19 olika länder som fått inresetillstånd för genomresa och ankommit till Helsingborg⁴⁵ liksom i ett reportage från flyktingtransporten med ”Kastellholm” där många av de före detta koncentrationslägerfångarna lämnade nya bidrag till de fasanfulla bilderna som ”man redan fått av de nazistiska fånglägren.”⁴⁶ I samma artikel nämndes de 500 föräldralösa barn som kanske måste stanna för gott i Sverige om man inte kan finna några anhöriga till dem. Denna antyddda oro för att barnen kanske måste stanna avsåg nog snarast de problem de kunde orsaka Sverige än omsorg om barnen.

Begreppet *flykting* gavs varken positiv eller negativ laddning. En person som en gång varit flykting fortsatte att vara flykting även efter etablering i det nya landet. Ett extremt exempel var den tyske forskaren som 1933 flytt från Tyskland till Storbritannien och där verkat vid universitet i Cambridge i 14 år. När han tilldelades nobelpriset i fysik 1945 var rubriken ”två adelsmän och en flykting får nobelpriset.”⁴⁷ Ett annat exempel är ett brudpar där mannen presenterades med titel och arbetsplats och kvinnan bara är en ungersk flykting. Detta är det

---

⁴² DN 1945-07-07.

⁴³ DN 1945-07-25.

⁴⁴ DN 1945-07-07.

⁴⁵ DN 1945-09-06.

⁴⁶ DN 1945-07-01.

⁴⁷ DN 1945-10-26.

dock det enda tillfället där tidningen skriver om en kvinnlig flykting som träffat och till och med gift sig med en svensk.⁴⁸

Parallellt med ordet flykting användes för utomnordiska flyktingar begreppet *repatriandi*, dvs personer som skall repatrieras till hemlandet. Ordet *Repatriandi* är belagt sedan 1945 och förekom i SAOB 1950 men är numera borttaget. Det syftade på personer som enligt de allierades avtal på Jalta i februari 1945 skulle återföras till sina hemländer.⁴⁹ Av denna beteckning framgår att personerna bara är tillfälligt i Sverige och att det var en humanitär insats av Sverige att de alls hade fått komma hit. Denna förväntan på att flyktingarna så snabbt som möjligt skulle återvända framhölls även av att den ansvariga myndigheten Statens flyktingnämnd. Statens flyktingnämnd hade bildats den 1 oktober 1941 med uppgift bl.a. att bidra till kostnader för flyktingars återvändande. Motivet för detta var att det ur svensk synpunkt sågs vara ”synnerligen önskvärt att så många flyktingar som möjligt [lämnade] landet, även om detta [medförde] avsevärda engångskostnader.” Det gällde särskilt judiska flyktingar som fick 70 % av kostnaderna mot 40 % för övriga flyktingar.⁵⁰

Den tidigare positiva skildringen av flyktingar och utlänningar i DN hade 1947 tonats ned även om det inte fanns några direkt kritiska formuleringar eller antydningar. De positiva artiklarna behandlade enstaka individer som åstadkommit något bra för Sverige. Ett exempel på detta var att 181 flyktingar hade producerat tryckt vetenskapligt material.⁵¹ Artiklarna kunde visa medkänsla med flyktingarna som när tidningen skrev om utblottade estniska flyktingar som efter en brand där gripande scener utspelats bland de hårt drabbade flyktingarna.⁵²

Den allmänna bilden av flyktingar är 1949 fortfarande relativt positiv under förutsättning att de anpassar sig till svenskarna och är tacksamma och anspråkslösa. Vid invigningen av ett polskt läroverk i Hallstahammar skrev tidningen att ”flyktingar är ett ödmjukt folk.” och flyktingarnas tacksamhet mot svenskarna för att polska skolan kommit till stånd betonas i artikeln.⁵³ Ett annat exempel är ”Stipendier utdelades till 45 intellektuella flyktingar med framstående vetenskaplig kompetens.”⁵⁴ De benämndes fortfarande som flyktingar fyra år efter krigsslutet och uppenbarligen var etablerade i det svenska samhället.

---

⁴⁸ DN 1945-11-05.

⁴⁹ Byström, Mikael & Frohnert, Pär, *Invandringens historia: från "folkhemmet" till dagens Sverige*, 2017, s.38.

⁵⁰ Byström 2012, s. 145.

⁵¹ DN 1947-08-17.

⁵² DN 1947-11-05.

⁵³ DN 1949-10-02.

⁵⁴ DN 1949-08-27.

Svenskarnas positiva bild av flyktingarna bekräftas i en Gallupundersökning 1949 där misstron mot flyktingar tydligt minskat sedan 1944. Inställningen mot flyktingarna som hade kommit de senaste månaderna var enligt undersökningen överväldigande.⁵⁵ En orsak till denna förändring kan vara att antalet flyktingar minskat kraftigt sedan 1944 och det stora behovet av arbetskraft.

Bilden av flyktingar och utlänningar av olika nationalitet och etnicitet

Av de olika grupperna är det endast beträffande tyskarna som det går att avläsa en negativ bild. Exempelvis skulle asociala och kriminella tyskar omedelbart förpassas hem.⁵⁶ Tydligt fanns inga moraliska hinder att skicka tillbaka tyska flyktingar. När det under oktober 1945 blev lediga platser på lägren efter att polska och franska flyktingar hade rest hem öppnades lägren för ... ”2000 tyska offer för nazisternas framfart.”⁵⁷ Det är alltså först fem månader efter krigsslutet som tyska offer för nazismen kunde få hjälp i Sverige och detta ansågs naturligt.

Under början av hösten 1949 kom enstaka eller små grupper av främst tyska flyktingar över Östersjön från den dåvarande ryska zonen. Flyktingarnas strapatser och risker med att ta sig över Östersjön i små, dåliga båtar skildras ingående och med medkänsla i tidningen. Flyktingarna beskrevs med männens yrke medan kvinnor och barn bara som medföljande.⁵⁸ Den tidigare negativa inställningen mot tyskar märktes inte här, åtminstone inte beträffande de tyskar som flydde från den ryska zonen.

Judarna betraktades som en särskilt utsatt grupp bland flyktingarna även om det fanns tveksamhet att alla skulle få stanna i Sverige. Tidningen skrev att ”Sverige är moraliskt förhindrat att skicka dem tillbaka.”⁵⁹ Det fanns en upprördhet över att tyska judar inte betraktades som ”fascismens offer” av amerikanska myndigheter. ”Denna förbluffande orättvisa ... Kanske ännu värre att blott de som aktivt kämpat emot nazismen är ”offer”.⁶⁰ Särskilda insamlingar hade gjorts till judiska flyktingar och dessa hade resulterat i över 7 miljoner kronor.⁶¹

I tidigare forskning hävdar Henrik Bachner i sin avhandling att kunskapen om den antijudiska idétraditionen efter 1945 var ytterst begränsad förutom inom

---

⁵⁵ DN 1949-12-17.

⁵⁶ DN 1945-09-17.

⁵⁷ DN 1945-10-08.

⁵⁸ DN 1949-09-19, 1949-09-22 och 1949-09-29.

⁵⁹ DN 1945-09-15.

⁶⁰ DN 1945-08-12.

⁶¹ DN 1947-08-19.

nazistiska/högerextrema grupper.⁶² Han anser att förintelsens betydelse för antisemitismen inte bör överbetonas. Kulturellt och historiskt betingade föreställningar om judar hade i betydande grad överlevt.⁶³ Bachners avhandling bygger beträffande pressmaterial främst på ledare och debattartiklar. Mikael Byström menar däremot i sin avhandling att de antisemitiska och judekritiska uttrycken till stor del försvann åren efter krigsslutet.⁶⁴ Av de ca 2100 artiklarna i DN som jag har granskat är det svårt att finna några antisemitiska eller judekritiska formuleringar eller antydningar. Judarna var dessutom den enda flyktinggrupp som i tidningsmaterialet framhölls som mer skyddsvärd än andra grupper. Det hade dock under kriget funnits tveksamhet till att ge judiska flyktingar utbildning då det skulle bli svårare att bli av med dem.⁶⁵ Man såg fram mot att kriget skulle ta slut så att de skulle kunna åka hem.⁶⁶ Efter krigsslutet hade det tydligen skett en förändring av inställningen till judar eller åtminstone hur det gick att uttrycka sig.

En grupp som inte följde detta krav var en del baltar. Det uppstod konflikter på en del arbetsplatser som tas upp senare under rubriken *Arbetsplatser och arbetskraftsinvandring*. De baltiska flyktingarna uppförde sig inte heller som förväntat genom att dels vilja ge sig av över Atlanten och dels bryta mot regler och lagar när de gav sig iväg i dåliga fartyg.

Inkludering – exkludering av flyktingar och utlänningar

Även om bilden av flyktingen ofta var positiv markerades ändå skillnaden gentemot svenskar. Således fanns regler om att svenska interner inte fick blandas med utländska då sammanblandningen av svenskar och utlänningar visat sig medföra olägenheter.⁶⁷

Flyktingarnas oro och ångest över att inte få stanna beskrevs av lägerpersonal. Samtidigt kritiserades två kuratorer vid ett läger för att de engagerar sig för mycket för flyktingarna och ge dem hopp om att få stanna: ”Oron för att skickas till hemlandet hindrar våra skyddslingar från att bli livs- och arbetsdugliga.”⁶⁸

En ökande misstro mot utlänningar kunde märkas åren 1947 och 1949 där skillnader mellan svenskar och utlänningar lyftes fram. Exempelvis skrevs i samband med ett förslag att avskaffa dricks att utlänningarna befarades skulle komma att förstöra alltihop. ”I många länder florerar nämligen handtryckningar i alla former och de mest besynnerliga

---

⁶² Bachner 1999, s. 35.

⁶³ Bachner 1999, s. 461.

⁶⁴ Byström, 2006, s 254, 255.

⁶⁵ Nordlund 1999, s. 14.

⁶⁶ Nordlund 1999, s. 24.

⁶⁷ DN 1945-08-18.

⁶⁸ DN 1945-09-14.

sammanhang.”⁶⁹ Flyktingarna var förvånade över att svenskarna inte kände till någon som kunde ”ordna” ett pass.⁷⁰ Här gavs en bild av hederliga svenskar i kontrast mot utlänningar som ger och tar mutor och tycker det är normalt att kunna skaffa fram ett falskt pass. Det förekom klagomål på svenska legationen i Berlin under krigets slutskede angående hanteringen av flyktingar. Personalen svarade att flyktingarna inte varit i bästa mentala skick. Kverulans och nervositet förekom särskilt hos svenskar som under långvarig vistelse i Tyskland blivit så gott som förtyskade.⁷¹

Utlänningar som inte klarar det svenska arbetstempot och klimatet blir belyst i en artikel om ett antal utlänningar som misslyckas med skogsarbete i Norrland. Det fullkomligt främmande arbetet och klimatet gjorde att deras förtjänst inte ens räckte till proviant.⁷² Även här beskrevs hur det svenska samhället tog hand om utlänningarna med mat och husrum genom kommunernas fattigvårdsnämnder.

Skillnad på svenskar och utlänningar framkom ibland. Ett exempel är att vänstertrafiken som ansågs så inkörd att det vore dumt att byta: ”Utlänningarna får väl ta seden dit dom kommer. Det är ordning och reda på trafiken i Sverige.”⁷³

Det framkommer i tidningen uppfattningar om hur flyktingarna borde uppföra sig. De borde vara tacksamma, ödmjuka och anpassa sig till svenska normer. ”Flyktingar som arbetar med arkivarbete är mycket omtyckta, tillbakadragna och anspråkslösa.”⁷⁴

Problem med mottagningen av flyktingar och flyktingkritik

I skildringarna av återvändande flyktingar går det att skönja såväl lättnad som otålighet. De utomnordiska flyktingarna benämns ofta som *repatriandi*, dvs. på väg att återföras till hemlandet. Denna otålighet gällde även de norska flyktingarna som i september 1945, då det av beräknat 60 000 norrmän i Sverige blott 6000 hade återvänt men nu skulle hela flyktingfrågan avvecklas.⁷⁵ En dryg månad senare har de betalda hemresorna upphört den 27 september. Det fanns emellertid fortfarande en hel del norrmän som hade ”gömt” sig kvar i Sverige, sådana som fått anställning eller gift sig med svenskor.⁷⁶ Här märks inget av den s.k. ”broderfolkshypotesen” och att nordiska flyktingar skulle vara mer välkomna i landet som i den

---

⁶⁹ DN 1947-07-10.

⁷⁰ DN 1947-07-16.

⁷¹ DN 1947-07-15.

⁷² DN 1949-12-18.

⁷³ DN 1949-08-18.

⁷⁴ DN 1947-08-28.

⁷⁵ DN 1945-09-12.

⁷⁶ DN 1945-10-25.

tidigare forskningen framförts av Paul Levine.⁷⁷ Levine ansåg att den nya svenska hållningen hösten 1942 från att tidigare hindrat judar från att komma in i Sverige nu aktivt erbjöd dem just detta för att de var judar. Levine kallade detta ”broderfolkshypotesen” och den kom att utvidgas till alla judar. Denna nya politik var inofficiell och i börja inte avsedd att bli känd hos allmänheten.⁷⁸ Att inte gå ut öppet med denna omsvängning kan bero på regeringens osäkerhet om allmänhetens acceptans att släppa in judar. Byström lanserar ”den nordiska tanken” som styrande för svensk flyktingpolitik under kriget. Sverige hade ett flyktingpolitiskt ansvar mot etniska nordbor. De grupper som inte helt kunde räknas hit var balter och judar.⁷⁹ Han anser till skillnad mot Levine inte att öppnandet för nordiska judar ändrade inställningen till mottagning av andra judar.

I min undersökning av tidningsartiklarna märks efter kriget inget av denna ”broderfolkshypotes” eller den nordiska tanken. Även de nordiska flyktingarna borde återvända hem så fort som möjligt. De enda grupper som inte ansågs kunna återvända var judar från Tyskland och Polen liksom balter. Liknande otålighet kan anas bakom rubriken ”långliggarna” som avsåg internerade polska militärer, trots att de beskrevs som mycket omtyckta, flera hade till exempel gift sig under tiden i Sverige.⁸⁰ Ett annat exempel är att ”Bostadsbristen i Stockholm har aldrig varit svårare och den lättnad man väntade att de många flyktingarnas hemresa skulle medföra har knappast kunnat spåras.”⁸¹ Den svenska välviljan mot flyktingarna tycktes ha nått en gräns och nu borde flyktingarna återvända hem.

I all denna välvilliga och positiva bild av flyktingar och utlänningar fanns det några undantag: ”Polis omringade flyktingbarack. Häftigt tumult utbröt när polis skulle omhänderta en litauer. En del av litauerns kamrater ställde sig solidariska med honom och skrek bl.a. Gestapo.”⁸² Detta är det enda tillfälle där oroligheter på en flyktingförläggning skildras av DN.

Trots frånvaron av flykting- eller utlänningsfientliga uttalanden och formuleringar fanns det en opinion som var kritisk mot flyktingmottagningen men som inte syns i DN:s nyhetsartiklar. Det framgick av en artikel om en Gallupundersökning om baltutlämningen hösten 1945. I DN:s artikel var rubriken att: ”Endast varannan svensk visste vilka det

---

⁷⁷ Levine, 1996, s. 139 ff.

⁷⁸ Levine 1996, s. 140.

⁷⁹ Byström 2005, s. 139.

⁸⁰ DN 1945-07-13.

⁸¹ DN 1945-09-24.

⁸² DN 1945-12-20.

gällde.” Huvudbudskapet var att endast hälften av de tillfrågade visste att baltutlämningen endast gällde de 167 internerade balterna som tjänstgjort i den tyska armén. Tidningen skrev vidare att av de 45% som ansåg att alla balter skulle skickas hem motiverade 27% sitt svar med att ”vi vill slippa dem här” och 17% att ”de bör vara där de hör hemma”.⁸³ I denna Gallupundersökning kom det fram tydliga främlingsfientliga eller rasistiska åsikter vilket tidningen inte kommenterar.

Det märktes under år 1947 en något mer kritisk inställning till utlänningar varav en del kommit till Sverige som flyktingar. Det skrevs om: ”Utländska fångar vana vid hård fångvård missbrukar gärna de förmåner svensk fångvård erbjuder” och ”Av senaste tidens rymlingar har flertalet varit utlänningar.”⁸⁴ Estniska rånare kunde inte utvisas till Sovjetunionen och ”man har sedermera inte kunnat bli av med dem.”⁸⁵ Även om det här handlar om kriminella utlänningar så var det skillnad mot svenska kriminella. De utländska kriminella ansågs också missbruka den humana svenska fångvården.

Rapporter om flyktingar som tog sig in i landet illegalt genom smuggling förekom ofta. Det var främst polacker som gömts i kolbåtar eller balter, ryssar och finländare som kom i småbåtar över Östersjön.⁸⁶ Detta beskrevs i formuleringar som att: ”Flyktingar kommer hit varje dag i kolbåtar.” och ”Strömmen av flyktingar ökar. Förra veckan nåddes kulmen hittills då inte mindre än 95 flyktingar anlände.”⁸⁷ Att denne olagliga flyktingsmuggling ansågs vara ett problem framgår av att polisen hade avslöjat en gömma för politiska flyktingar som smugglats hit.⁸⁸ Och att: ”Passförfalskaren erkänner. De falska passen har främst använts av politiska flyktingar.”⁸⁹ Smugglingen av flyktingarna sågs som ett problem även när det gällde politiska flyktingar.

Under börja av hösten 1949 kom enstaka eller små grupper av främst tyska flyktingar över Östersjön från den dåvarande ryska zonen. Flyktingarnas strapatser och risker med att ta sig över Östersjön i små, dåliga båtar skildras i början ingående och med medkänsla.⁹⁰ Redan den 10 oktober 1949 när det kommer ett något större antal tyska flyktingar i båtar svänger beskrivningen av flyktingarna snabbt: ”Massflykt till Skånes kuster.” liksom ”Veckoslutet

---

⁸³ DN 1945-12-13.

⁸⁴ DN 1947-09-01.

⁸⁵ DN 1947-09-04.

⁸⁶ DN 1947-10-28, DN 1947-10-06 DN 1947-11-16.

⁸⁷ DN 1947-09-05.

⁸⁸ DN 1947-08-08.

⁸⁹ DN 1947-11-22.

⁹⁰ DN 1949-09-19, 1949-09-22 och 1949-09-29.

medförde en fullständig invasion från den ryska Tysklandszonen.”⁹¹ Då hade 41 flyktingar landsatts under lördagen och söndagen. Skriverierna fortsatte med: ”Flyktingvågen som väller in mot Skånekusten har de senaste tiden hotat att spränga alla fördämningar.”⁹² Östtyskland benämndes ännu någon vecka som ryska zonen sedan DDR bildats 7 oktober 1949. Här skedde i tidningen en total omsvängning på några veckor från välvillig medkänsla med flyktingarna till att de beskrevs som ett hot i militära termer.

Ett speciellt flyktingproblem var de baltiska flyktingar som ville ta sig vidare till USA eller Kanada. De gav sig av i bristfälliga fartyg som svenska myndigheterna försökte stoppa. Flyktingbåten Victory gick till sjöss med 400 flyktingar i en båt avsedd för 50. Fartyget som förbjudits lämna Göteborgs hamn hade gått till sjöss: ... ”trots polisövervakning och tvärtemot order från kustbevakningen.”⁹³ När fartyget låg i hamn på Irland och inte tillåts fara vidare gjorde tidningen ett reportage och kom fram till att det inte var en kostnadsfråga utan något annat. Ett motiv kunde vara att man ville kringgå inresebestämmelserna som kunde dröja och inte ges utan en ingående gallring. Genom att väcka medkänsla hos allmänheten i mottagarlandet hoppades man förr eller senare få inresetillstånd. Ekonomiskt motiv kunde vara att de som anskaffat fartyget väntades göra en god affär.⁹⁴ Här går det att ana en kluven inställning till de baltiska flyktingarna som valde att lämna Sverige och dessutom brutit mot lagar och regler.

Flyktingarna och deras kriminalitet

I de fall flyktingar eller utlänningar hade begått brott beskrevs de i DN som enskilda individer. De trädde fram ur den anonyma gruppen flykting/utlänning och blev individer med nationalitet, bakgrund och i vissa fall även med ett namn. Beskrivningen av brottet och brottslingen gjordes på ett objektivt sätt utan värderande ord eller antydningar. Det gjordes ingen koppling eller påpekande att det var en flykting eller utlänning som var brottslingen. I ett fall där en estnisk flykting mördat en kamrat betonades att båda två var goda arbetare enligt deras arbetsgivare.⁹⁵ Även 1949 tas upp brott som flyktingar och utlänningar begått. De allvarligaste brotten verkar vara insmuggling av flyktingar. Det gjordes fortfarande ingen sammankoppling mellan brottet och att det begåtts av en flykting. I ett fall av olaglig spritförsäljning fick de dömda möjlighet

---

⁹¹ DN 1949-10-10.

⁹² DN 1949-11-13.

⁹³ DN 1949-09-26.

⁹⁴ DN 1949-10-08.

⁹⁵ DN 1945-08-30.

att förklara att det i deras hemland var tillåtet att handla med egen sprit.⁹⁶ En utlänning dömdes till 25 dagsböter sedan han stulit en hatt från en vänlig svensk som bjudit honom på vin.⁹⁷

I Byströms avhandling hävdas däremot att flyktingar regelbundet förekom i rapporteringen rörande kriminalitet, våld och berusning. Han anser det rimligt att hävda att kriminalitet av olika slag på ett generaliserande sätt kom att karaktärisera flyktingen.⁹⁸ Byström anser att vi på beskrivningsnivån ser en tendens med att misskötsamma och kriminella flyktingar verkar vara en utgångspunkt som debattörer och kommentarer utgår från.⁹⁹ Skillnaden mot vad som framkommit i min undersökning av samtliga DN artiklar under tre sexmånadersperioder som nämner flykting eller utlänning beror troligen på olika undersökningsperioder och val av källmaterial. Byströms tidningsklipp omfattar till ca 75% perioden från 1942 fram till krigsslutet och innehåller såväl nyhetsartiklar som ledare och debattartiklar. Än viktigare kan vara att pressklipp från UD utgör ett urval och inte omfattar hela artiklar. I de fullständiga artiklarna kan bilden av brottslingen bli mer nyanserad och förmildrande eller förklarande omständigheter framkomma. Slutligen finns möjligheten att DN uttryckte sig mindre generaliserande än andra tidningar även om Byström refererar till 10 artiklar i DN av totalt 96 stycken.

När brott begåtts mot flyktingar, främst stöld eller bedrägerier, redovisades det detaljerat, särskilt de svenska myndigheternas åtgärder för att hjälpa flyktingen: ”Förläggningsschef och hans tre närmaste medhjälpare som åtalats för misshandel av internerade baltiska flyktingar har nu fått sina domar.”¹⁰⁰ Liknande händelser som belyste hur de svenska myndigheterna och särskilt rättsväsendet tog tillvara flyktingarnas rättigheter gavs stort utrymme som: ”Nazipojkar hotade judiska flyktingar. Alla fyra som tillhör Lindholmsrörelsen har gripits och anhållits.”¹⁰¹

Den olagliga flyktingsmuggling ansågs vara ett problem vilket framgår av att polisen hade avslöjat en gömma för politiska flyktingar som smugglats hit.¹⁰² ”Passförfalskaren erkänner. De falska passen har främst använts av politiska flyktingar.”¹⁰³ Det skrivs dock att både utlänningar och svenskar var ansvariga för smugglingen.

---

⁹⁶ DN 1949-11-12.

⁹⁷ DN 1949-07-25.

⁹⁸ Byström 2006, s. 218.

⁹⁹ Byström 2006, s. 237.

¹⁰⁰ DN 1945-09-01.

¹⁰¹ DN 1947-07-22.

¹⁰² DN 1947-08-08.

¹⁰³ DN 1947-11-22.

Bilden av manliga och kvinnliga flyktingar

Kvinnliga flyktingar sågs som en anomali enligt Kvist Geverts. Med detta menar hon att kvinnor som sökte uppehållstillstånd kom att definieras i relation till sin man som hustru. Kvinnliga politiska flyktingar skrevs in som ”hustru till” även om de uppgav att de var politiska flyktingar. Polismännen ansåg att kvinnorna själva inte kunde vara politiska flyktingar utan att de var det på grund av anknytningen till sina män.¹⁰⁴ Även Byström tar upp att i flyktingdebatten var flyktingen en man. Den manlige flyktingen var ett problem, ett hot men också en resurs på arbetsmarknaden.¹⁰⁵ Den svenska flyktingmottagningen utformade sina åtgärder och rutiner utifrån förutsättningen att flyktingen var en man.¹⁰⁶

När DN skrev om kvinnor markerades detta ibland med ”kvinnliga flyktingar” men begreppet manliga flyktingar förekom aldrig.

Tidningen nämnde vid några tillfällen läger för kvinnliga flyktingar som drar till sig svenska mäns intresse. Kvinnorna nämndes bara som objekt och det antydde inte att några olämpliga förbindelser förekom. Kvinnliga flyktingar förekommer endast vid två tillfällen som med rubriken: ”Polskorna förtjusta i smålänningar” och ”Den småländska gästfriheten mot de polska flyktingarna har varit så översvallande att ett stort antal främlingar inte ville resa hem”.¹⁰⁷ Den andra artikeln skrev om två fridstörare som hade trängde in i en sovsal och de uppskrämda ofredade kvinnliga rumänska flyktingarna hade trivts mycket bra och varit synnerligen tacksamma över det vänliga bemötandet.¹⁰⁸ Även i dessa artiklar var det viktigaste budskapet hur väl flyktingarna tagits omhand och hur tacksamma de var. Förutom dessa flyktingar från koncentrationsläger nämns efter 1945 kvinnliga flyktingar endast i förbigående och kvinnlig arbetskraftsinvandrare bara vid ett tillfälle. Kvinnor eller flickor blev vid ett tillfälle synliga när tidningen nämner att 100 tyska flyktingar skall placeras i textilindustrin och Tändsticksaktiebolaget.¹⁰⁹ Att flickorna nämndes först berodde sannolikt på att det i textilindustrin främst fanns kvinnlig arbetskraft och majoriteten av dessa flyktingar var kvinnor.

Om flyktingarna i början av kriget mest bestod av män var de övervägande kvinnor direkt efter kriget. I debatten var däremot flyktingen en man. Trots detta var andelen

---

¹⁰⁴ Kvist Geverts, 2006, s. 24 – 29.

¹⁰⁵ Byström 2006, s.61.

¹⁰⁶ Byström, 2012, s. 85.

¹⁰⁷ DN 1945-08-26.

¹⁰⁸ DN 1945-08-31.

¹⁰⁹ DN 1949-10-20.

kvinnliga invandrare 1945 54 % och 1950 57 %. Andelen kvinnor var särskilt stor från Norge, Finland och Västtyskland.¹¹⁰

DN skriver om att fiskare utgjorde en ganska stor yrkesgrupp, ca 800 och med familjemedlemmar ca 3000.¹¹¹ Kvinnor och barn beskrevs endast som medföljande. Vid avvisande av ingermanländare motiverades det med att om vederbörande inte trivs under sovjetregimen är det inte tillräckligt för att han skall betraktas som politisk flykting.¹¹²

Nettoinvandringen av ogifta kvinnor från Norge i åldrarna 15 – 25 år ökade kraftigt åren 1945 till 1949. Denna grupp omfattade bland annat s.k. ”tysketöser”, trots att omkring 400 av dessa kvinnor blev avvisade vid svenska gränsen och skickade tillbaka.¹¹³ Denna omfattande invandring eller flykt av norska kvinnor nämndes inte alls i tidningsmaterialet och ”tysketöser” nämndes bara i två artiklar men då angående internerade ”tysketöser” i Norge. I övrigt nämndes ”tysketöserna” och deras barn som kom till Sverige över huvud taget inte förutom angående en dansk kvinna som hade gift sig med en internerad tysk men där det betonades att hon inte var tysketös.¹¹⁴

Ändå hade DN en ledare som mycket hästskt tagit upp risken för att tysketöser och deras barn skulle släppas in i Sverige. ”Tysketöserna är inte norska och danska genomsnittskvinnor utan ett negativt urval ofta utpräglat asociala, sinnesslöa osv.”...”Det är en allvarlig sak att släppa in element med sådana arvsanlag i folkstocken.”¹¹⁵ Ledaren var skriven som ett angrepp på Torgny Segerstedt i Göteborgs Handels- och sjöfatstidning som ansåg Sverige borde släppa in ”tysketöserna.” Detta angrepp på vissa norska kvinnor visade också att rasbiologiska tänkesätt levde kvar efter kriget även i en liberal tidning som DN. Att hjälpa dessa norska och danska kvinnor och deras barn som uppenbart var i en utsatt situation var enligt tidningens ledare otänkbart.

Att de norska flyktingarna förutsattes vara män framgår av beskrivningen av normmän som ”gömt” sig kvar i Sverige är sådana som hade gift sig med svenska flickor. Då antalet norska kvinnor i Sverige var större är det sannolikt att några av dem gift sig med svenska män men detta nämndes aldrig. I ett kåseri nämndes om en förlovningsannons som kungjorde det nu så vanliga förbundet mellan svensk flicka och utlänning.¹¹⁶ Det omvända förhållandet att svenska män kunde gifta sig med utländska kvinnor tycktes inte förekomma. Även den omfattande

---

¹¹⁰ Rauhaut 2011, s 105.

¹¹¹ DN 1945-07-20.

¹¹² DN 1945-10-07.

¹¹³ Rauhaut 2011, s. 117, 124.

¹¹⁴ DN 1947-11-30.

¹¹⁵ DN 1945-09-29.

¹¹⁶ DN 1945-11-20.

invandringen av de 10 000 tyska kvinnor som via AMS skulle arbeta som hembiträden förbigicks helt i tidningen.¹¹⁷

I rapporter om flyktingar som kommit över Östersjön är det bara männen som beskrivs med yrke medan kvinnorna bara är medföljande.

I Byströms beskrivning av utlänningen och sexualiteten är det endast utländska män och svenska kvinnor som behandlas. Skriverierna hade främst moraliska synpunkter på de svenska kvinnornas beteende. Det var främst norrmän, ryssar och amerikaner som togs upp.¹¹⁸ Problemet med de utländska männen var främst att de lockade till sig svenska kvinnor. Om de den stora gruppen utländska kvinnor såväl flyktingar som andra utländska kvinnor hade några sexuella eller andra kontakter med svenska män nämner inte Byström något om förutom några få rapporter om svenska mäns intresse för kvinnliga flyktingläger. Undantaget är de s.k. ”tysketöserna” som sågs som ett sexuellt hot.¹¹⁹

Flyktingar eller arbetskraftsinvandrare

Flyktingar och repatriandi sågs tidigt som en möjlig arbetskraftsreserv inom områden dit man inte lyckats rekrytera tillräckligt med svenska arbetare och arbeterskor.¹²⁰ ”Utländsk arbetskraft räddar lasarett. När norskorna skulle resa hem fick vi istället en del polskor och det räddade situationen.”¹²¹ Bristen på arbetskraft inom husligt arbete var en anledning till att dessa yrken undantogs från kravet på arbetstillstånd redan under kriget. Först efter ett års anställning som hembiträde kunde de få arbetstillstånd utan yrkesbegränsning.¹²² Nelhans hävdar i sin avhandling att inställningen var att invandrarna borde sig till de arbetsmarknadspolitiska krav som efterkrigstiden skulle komma att erbjuda. Inom ramen för dessa förutsättningar skulle Sverige vara berett att ta emot flyktingar.¹²³

För tillfällighetsarbeten i hamnen hade ”... flyktingar och andra utlänningar har bidragit med lärare, läkare, advokater och andra akademiskt skolade hamnarbetare.”¹²⁴

Arbetsmarknaden för flyktingar och utlänningar avspeglas i platsannonserna där det främst är enkla arbeten i hushåll som erbjuds eller i några fall med speciell kompetens som

---

¹¹⁷ Rauhaut 2011, s. 118.

¹¹⁸ Byström 2006, s. 225 – 228.

¹¹⁹ Byström 2006, s. 232.

¹²⁰ Olsson, *På tröskeln till folkhemmet: baltiska flyktingar och polska koncentrationslägerfångar som reservarbetskraft i skånskt jordbruk kring slutet av andra världskriget*, 1995, s. 151.

¹²¹ DN 1945-08-11.

¹²² Nelhans 1973, s. 43.

¹²³ Nelhans 1973, s. 12.

¹²⁴ DN 1949-07-30.

kunde vara svår att hitta bland svenskar: ”Vi önska kontakt med en man, gärna flykting, som i Tyskland arbetat med tillverkning av metallurarmband.”¹²⁵ De arbetssökande flyktingarna och utlänningarna riktade främst in sig på enkla arbeten eller ”vad som helst” som en flykting skriver. Några framhöll dock sin utbildning och erfarenhet som exempelvis: ”Utlänning med mångårig praktik vid kem. fabriker. Svar till diplom ing.”¹²⁶

En större konflikt uppkom mellan textilarbetare och baltiska flyktingar i Norrköping 1945;

Textilarbetarförbundets avd. 1 har beslutat att hos förbundsledningen göra en hemställan till statsmakterna om balternas snara återsändande. I många fall har de svenska arbetarna bemötts nonchalant eller direkt hånfullt vid sina värvningsförsök. Detta har bidragit till att även svenska arbetarkretsar som tidigare gjort åtskilligt för de baltiska flyktingarnas hjälp, nu anslutit sig till de som begär att dessa skall lämna Sverige.¹²⁷

Tidningen försökte här hålla sig neutral i konflikten och betonade arbetarnas tidigare hjälp till balterna. Textilarbetarnas bemötande av balterna och konflikten i Norrköping har studerats i en avhandling av Björn Horgby.¹²⁸ Horgby utgår från en ”vi-grupp”, i detta fall textilarbetarna i Norrköping, som känner sig hotad om maktrelationerna förändras till ”de-andras” favör. Därför uppstår ett hot om de andra är eller blir för många. Det finns ett arbetsmarknadshot om ”vi-gruppen” känner sin position på arbetsmarknaden hotad och ett socialt hot om ”vi-gruppen” liknar ”de andra.”¹²⁹ Flyktingarna och arbetskraftsinvandrarerna som kom till Sverige fick i första hand enkla lågbetalda arbeten och de svenskar som hade liknande arbeten kände sig hotade medan de med mer kvalificerade arbeten inte gjorde det.

Av tidigare forskning framgår att liknande arbetskonflikter förekom på SSAB i Olofström mellan svenska arbetare och estniska flyktingar.¹³⁰ Grunden till konflikten var att många ester inte ville organisera sig i facket. De svenska arbetarnas bild av esterna var motsägelsefull. De framställdes positivt som arbetsamma flyktingar som ansträngde sig för att bygga upp ett nytt liv i Sverige. Å andra sidan tas deras ovilja att gå med i facket upp och att en del hade ett nazistiskt förflutet.¹³¹ Esterna anklagades för att favoriseras av arbetsgivaren och att driva upp arbetstempot och därmed ackordet.¹³²

---

¹²⁵ DN 1945-12-10.

¹²⁶ DN 1947-09-24.

¹²⁷ DN 1945-11-07.

¹²⁸ Horgby, Björn, *Dom där: främlingsfientligheten och arbetarkultur i Norrköping 1890 – 1960, 1996.*

¹²⁹ Horgby, 1996, s. 162.

¹³⁰ Svanberg Johan, *Arbetsrelationer och etniska dimensioner*, 2010.

¹³¹ Svanberg 2010, s. 306.

¹³² Svanberg 2010, s. 269 ff.

En del missnöje kunde bero på konkurrens om arbeten, särskilt inom handelsflottan. ”Under kriget rekryterades en del folk som inte var så välrenommerade och detsamma gäller i viss mån de 3000 utlänningar som tillhör handelsflottan.”¹³³ Risk för arbetslöshet bland sjömännen befarades. Antalet utlänningar på svenska båtar ansågs dessutom vara mycket stort.¹³⁴ Ännu tydligare uttryckte sig en mästare vid ett glasbruk, ”jag fattar inte att det ska vara så ont om folk att vi måste ha så mycket utlänningar.”¹³⁵ Dessa kritiska röster från arbetsplatser rörde endast manliga yrkesgrupper. Det stora tillskottet av utländsk arbetskraft vid den här tiden var dock kvinnor som främst arbetade som hembiträden eller inom textilindustrin. Dessa utländska arbetare nämndes över huvud taget inte i tidningen. I den svenska historieskrivningen har arbetskraftsinvandringen oftast framställts i skepnaden av en manlig verkstadsarbetare, trots att det var fler kvinnor än män som invandrade till Sverige under de första efterkrigsåren.¹³⁶ Invandrarkvinnor blev, oavsett om de arbetade i traditionella kvinnoyrken eller mansdominerade yrken, osedda på grund av den manliga normen.¹³⁷

Efter några års tvekan bestämde sig LO för att principiellt behandla de invandrade arbetarna som fullvärdiga medlemmar och kräva att de likställdes med de ”svenska” arbetarna. Under dessa villkor var LO positivt inställd till reglerad arbetskraftsinvandring.¹³⁸ Det finns två tolkningar av LO:s invandrarpolitik, dels att rädda den ”svenska modellen” och dels att den var till för invandrarnas egen skull men dels också att upprätthålla den fackliga solidariteten.¹³⁹

En särskild grupp som utgör såväl politiska flyktingar som arbetskraftsinvandrare var Sudettyskarna. Denna grupp blev totalt 5000 där de första kom i slutet av kriget och därefter i omgångar till 1955.¹⁴⁰ De beskrivs i DN som import av arbetskraft omgiven av mycket kontroll och urval som: ”En grupp tvångsförflyttade polska judar, sudettyskar och estländare, sammanlagt 56 personer anlände på tisdagen till Gränna...”. ”Flyktingarna placerades efter läkarundersökning på arbetsmarknaden.”¹⁴¹

---

¹³³ DN 1947-10-03.

¹³⁴ DN 1947-10-17.

¹³⁵ DN 1947-11-22.

¹³⁶ De los Reyes, Paulina, *Det problematiska systerskapet. Om ”svenskhet” och ”invandrarskap” i inom svensk genusforskning*, 1998, s. 335 - 338.

¹³⁷ De los Reyes, 1981:1, s. 13.

¹³⁸ Yalcin 2010, s. 216 – 217.

¹³⁹ Yalcin 2010, s. 168.

¹⁴⁰ Tempesch 1997, s. 247.

¹⁴¹ DN 1947-10-14, 1947-12-03.

En Gallupundersökning 1949 visade på en minskad misstro mot utlänningar jämfört med motsvarande undersökning år 1944. Orsaker till denna minskade misstron mot utlänningar kan vara att antalet flyktingar minskat kraftigt sedan 1944 och det stora behovet av arbetskraft.

Trots invändningar från unga läkare skulle 200 österrikiska läkare komma till svenska sjukhus. De unga läkarnas invändningar motiverades med språkproblem och att bristande rekrytering av svenska läkarstudenter berodde på dåliga löner.¹⁴² Andra konflikter på arbetsplatser togs upp av en provinsialläkare som angående olycksfall på arbetsplatser ansåg att en stor procent av de utländska arbetarna inte var av bästa kvalitet.¹⁴³

Hur påverkades den svenska självbilden av flyktingmottagningen?

När flyktingar återvände till sina hemländer under 1945 gavs det stor uppmärksamhet i tidningen. Flyktingarnas och deras hemländers stora tacksamhet mot Sverige och svenskarna betonades och gavs stort utrymme som när 300 polska flyktingar landsteg i Gdynia undertecknade de en tackskrivelse till svenska folket: ”...trots den korta tid de haft på sig hade samtliga flyktingar hunnit underteckna aktstycket.”¹⁴⁴ Liknande exempel är :”Belgisk minister framförde tack till Sverige och överlämnade ett 50-tal medaljer till svenskar som hjälpt till med vården av belgiska flyktingar.”¹⁴⁵ Bilden av de flyktingar som återvänder till hemlandet skildrades mycket positivt såsom exemplet: ”Österrikarna var bland de bästa flyktingarna enligt byråchef Perslow på Utlänningskommissionen vid deras hemfärd.”¹⁴⁶ Chefen för den judiska barn- och ungdoms *alijahn* betonade att tacksamheten mot Sverige är mycket stor.¹⁴⁷ De svenska lägren överträffar alla andra.¹⁴⁸

I en artikel nämndes de miljontals rotlösa människor i Europa. Många av dem kommer säkert att söka sig till Sverige med våra lugna förhållanden och relativt höga levnadsstandard.¹⁴⁹

”Den bästa reklam vi fått på årtionden är tydligen den som välbehandlade flyktingar sprider ute i världen.”¹⁵⁰

Denna självbild av det goda Sverige och svenskarna kommenterades i en ledare i Dagens Nyheter. ”Kanske vi ... när den nuvarande böljan av nervöst självberöm har lagt sig en smula

---

¹⁴² DN 1949-12-18.

¹⁴³ DN 1949-07-12.

¹⁴⁴ DN 1945-10-27.

¹⁴⁵ DN 1945-11-04.

¹⁴⁶ DN 1945-08-30.

¹⁴⁷ *Ungdomsalijahn* grundades 1933 som ett försök att rädda judiska barn från förintelsen. Menorah förenade Israelsamlingens tidning. Nr 3, 2016.,

¹⁴⁸ DN 1945-09-08.

¹⁴⁹ DN 1945-08-30.

¹⁵⁰ DN 1945-11-16.

får anledning att höra litet om de politiska fångarnas behandling och erfarenheter före 1943 då Hitlerväldet ännu stod skenbart orubbat vid våra knutar...”.¹⁵¹

Fortfarande 1947 togs tacksamheten till Sverige och svenskarna ofta upp. Vid föreningen Nordens årsmöte avslutade den danska statsministern mötet med att tacka svenska folket för enastående hjälp och offervilja som visats danska flyktingar.¹⁵² Av alla de frågor som diskuterats på årsmötet får statsministerns avslutande tack nästan en tredjedel av artikelns spaltutrymme. Dessa tack och beskrivningar av svenskarnas hjälpsamhet under och direkt efter kriget gavs ännu större utrymme andra halvåret 1947 än under 1945 trots att det gått mer än drygt ett år sedan kriget slutade.

Det noterades med viss förvåning att norrmännen alltså visade irritation över svensk politik under kriget. I en Gallupundersökning var 32% av norrmännen klart missnöjda med Sveriges politik under kriget medan 67% av svenskarna inte hade någon invändning.¹⁵³

Den svenska självbilden av svenskarnas hjälpsamhet framgår av en artikel med rubriken; ”Noggrant urval, friska barn”. Ett noggrant urval hade skett av tyska barn från de mest bombhärjade städerna i Tyskland som skulle få svenska fosterföräldrar. De tillfälliga föräldrarna kommer från de breda samhällslagren och anmälningarna har strömmat in från många som varit lika angelägna att uträtta en kärleksgärning.”¹⁵⁴ Det är de mottagande godhjärtade blivande svenska fosterföräldrarna som var budskapet i tidningen och inte de föräldralösa barnen.

Den svenska självbilden som ett humanitärt och hjälpsamt folk fick 1949 fortfarande bekräftelse genom de fortsatta tacken för insatserna under kriget trots att det gått mer än fyra år sedan krigsslutet. Några exempel är: ”Han var en av de främsta att hjälpa norska flyktingar. När kriget var över kallade kung Haakon honom till sitt slott och gav honom en medalj.”¹⁵⁵ Liksom: ”Grekland tackade för flyktinghjälpen och officerstecknet grekiska Phenix överlämnades som tack för hjälp med grekiska flyktingar under kriget.”¹⁵⁶ Och : ”I Höllviksnäs har flyktingarna fått den bästa omvårdnad av ortens Röda kors och lottakår. Alla tyskarna var rörande tacksamma över ortsbefolkningens hjälp men bittra över att inte få stanna.”¹⁵⁷

---

¹⁵¹ DN 1945-08-17.

¹⁵² DN 1947-07-14.

¹⁵³ DN 1947-10-25.

¹⁵⁴ DN 1947-09-01.

¹⁵⁵ DN 1949-10-03.

¹⁵⁶ DN 1949-08-09.

¹⁵⁷ DN 1949-10-13.

I alla dessa reportage lades mest fokus på de hjälpsamma svenskarna och den uppskattning och tacksamhet som flyktingarna uttryckte. Flyktingarnas situation och fortsatta öden gavs däremot mycket litet utrymme.

Flyktingar och utlänningar i plats- och bostadsannonser och kontaktannonser

Bland småannonser, platsannonser, bostadsannonser och kontaktannonser går det att avläsa hur man såg på flyktingar och utlänningar men även hur flyktingar och utlänningar anpassade sig till svenskarnas syn på dem.

1945 fanns det endast en platsannons med ”ej utlänning” medan 16 annonser var positiva till flyktingar eller utlänning. En vanlig formulering var ”gärna flykting” som exempelvis: ”Hemhjälp önskas f. äldre dam. Gärna flykting.”¹⁵⁸ Denna formulering när det gäller hembiträden och tjänstefolk bör ställas mot den stora mängd, främst tyska kvinnor som kommit hit efter kriget och ofta sökte just denna typ av arbeten. Via Arbetsmarknadskommittén, (från 1948 arbetsmarknadsstyrelsen) hade 10 000 tyska kvinnor överförts till den svenska arbetsmarknaden och de var förhindrade att ta andra arbeten under första året i Sverige.¹⁵⁹ Det var därför mycket sannolikt att de skulle få flyktingar eller utlänningar som sökande och att markera med ”gärna utlänning” betydde troligen en positiv inställning till att anställa ett utländskt hembiträde.

Två år senare hade DN platsannonser där flykting eller utlänning söktes minskat till endast i ett par fall där det fordras särskild utbildning eller erfarenhet som sannolikt var sällsynt bland svenskar. ”Gärna flykting” eller ”gärna utlänning” hade ersatts av ”ev. utlänning” eller ”även utlänning.” 1949 hade ordet flykting nästan helt upphört i platsannonserna. Endast 3 st. varav en som sökte en svagströmstekniker, ”ej flykting” och en om ett hembiträde, ”gärna” flykting.¹⁶⁰

Hos de platsökande märks samma utveckling, flykting hade bytts ut mot utlänning och antalet annonser 1949 har minskat där ordet utlänning ingår. Flera arbetssökande presenterar sig som utlänning men bara två platsannonser skriver ”gärna utlänning.”

Antalet bostadssökande flyktingar eller utlänningar hade 1947 ökat kraftigt jämfört med andra halvåret 1945. Det förekom ett stort antal bostadssökande flyktingar eller utlänningar men endast en annons om uthyrning av bostad nämnde utlänning och då i kombination med att

---

¹⁵⁸ DN 1945-09-08.

¹⁵⁹ Rauhut, 2011, s. 104 – 133.

¹⁶⁰ DN 1949-09-16, DN 1949-11-16.

hushållsarbete ingick. Det fanns inga bostadsannonser som nämnde flykting. I tre bostadsannonser står ”gärna utlänning” men lika många skriver ”ej utlänning.”

I kontaktannonserna fanns formuleringen ”gärna flykting” eller ”gärna utlänning” med i fem annonser som exempelvis: ”35 årig dam önsk. Bek. ev. äkt. gärna utlänning.”¹⁶¹ Antalet flyktingar och utlänningar som i kontaktannons sökte bekantskap och eventuellt äktenskap hade 1947 ökat från 9 till 24 st, medan det endast i tre fall var svenskar som i sin kontaktannons nämnde utlänning. 1949 var det bara utlänningar som sökte bekantskap, 11 st.

Annonserna visar på en förskjutning i ordvalet. Flykting som tidigare var vanligt hade 1947 minskat kraftigt och ersatts med ordet utlänning. År 1949 fanns inga annonser som nämnde ordet flykting. Svenskarnas annonser där flykting eller utlänning nämndes positivt minskade kraftigt och upphörde nästan helt 1949. Flyktingarna/utlänningarna märkte tydligt av att ordet flykting fått en mindre positiv klang och med viss fördröjning följde de efter svenskarnas formuleringar. År 1949 hade de insett att inte heller utlänning hade någon positiv association och användandet minskade.

---

¹⁶¹ DN 1945-12-08.

Sammanfattande diskussion

Slutsatsen av undersökningen av tidningsartiklarna är att det fanns en positiv eller välvillig inställning till flyktingarna under 1945. Denna välvilja var dock villkorad. Flyktingarna förväntades åka hem så fort det var möjligt. Flyktingarna som blev kvar och de som fortsatte komma liksom utlänningar som kom hit för att arbeta förutsattes vara tacksamma och ödmjuka och framförallt anpassa sig till svenska normer. Det går att se en något mer kritisk inställning åren 1947 och 1949 mot de flyktingar som stannade kvar och de som kom efter kriget.

Flyktingarna beskrivs som en homogen grupp och inte som individer. Begreppet flykting blev en klassificering för lång tid oavsett flyktingens tidigare liv och nya liv.

Det är när flyktingen gjorde något positivt för Sverige som han (aldrig hon) beskrivs som en individ med ett tidigare liv och framför allt ett nytt liv i Sverige. Även de flyktingar och utlänningar som begår brott beskrivs som individer med bakgrund utan att deras brott kopplas ihop med att de är flyktingar. Byström hävdar däremot från sitt källmaterial av pressklipp att kriminalitet av olika slag på ett generaliserande sätt kom att karaktärisera flyktingen.

Det gjordes ingen tydlig skillnad på flyktingar och utlänningar efter nationalitet eller etnicitet förutom att det kan skönjas ett tyskhata åtminstone direkt efter kriget. Hösten 1949 beskrevs dock de tyska flyktingarna mer välvilligt men detta vänder snabbt när det ansågs komma för många. Denna kritiska inställning drabbade tidigare under hösten 1945 flyktingar från Östeuropa när de började komma i större grupper. Här märks tydligt att enstaka eller mindre grupper av flyktingar kan väcka empati och hjälpsamhet men när de kommer i större antal uppfattas de som ett hot mot landet.

Den enda grupp som ansågs ha något större skäl att få stanna var judar. Det går inte att märka några antisemitiska eller judekritiska inställningar i artiklarna till skillnad från slutsatserna i Bachners avhandling.

Flyktingarna sågs som arbetskraft samtidigt som de kunde uppfattas som ett hot på den svenska arbetsmarknaden. På grund av brist på arbetskraft blev det få konflikter.

Enstaka konflikter uppstod som till exempel bland textilarbetarna i Norrköping och inom handelsflottan. Detta inordnande på arbetsmarknaden skedde genom en underordnande inkludering. Det fanns en bild av att flyktingen eller arbetskraftsinvandringen skulle vara tacksam och anpassa sig till svenska samhällets regler och normer.

Utlänningar beskrevs främst som annorlunda och icke-svenska utan direkt kritik eller nedvärdering men svenska normer och värderingar är vad utlänningarna borde sträva efter och anpassa sig till för att bli accepterade.

Kvinnliga flyktingar och utlänningar är nästan helt osynliga i tidningen trots att de var fler än männen efter kriget. När DN skriver om kvinnor markerades detta ibland med ”kvinnliga flyktingar” men begreppet manliga flyktingar förekom aldrig. Normen att såväl flyktingen som arbetskraftsinvandrararen var en man var djupt rotad och kvinnorna förblev därför osynliga. Detta har påtalats i tidigare forskning och min undersökning bekräftar denna bild.

Det kan ha varit en genusfråga att ”tysketöserna” absolut inte borde släppas in i Sverige på grund av sina kontakter med tyska soldater medan utvisning av de som tjänstgjort i tyska armén väckte kraftig opinion. Tysketösernas ”brott” ansågs oförlåtliga medan balternas ”brott” att delta i den tyska armén gick att överse med.

Den svenska självbilden som ett humant och fredsälskande folk med ett välmående och välordnat samhälle blev en självklar utgångspunkt och förklaring. Flyktingmottagandet bidrog till att förstärka denna självbild och gav svenskarna möjlighet att bättra på sitt rykte och skaffa sig ”goodwill” i omvärlden.

Min slutsats är att beskrivningsaspekten enligt Byströms uppdelning är grundläggande för mottagnings- och bemötandenaspekten och att den kan bidra till att förklara den svenska flykting- och utlänningspolitiken efter kriget. Oredsson skriver i *Svensk rädsla* beträffande den officiella rädslan för bl.a. utlänningar att i en demokrati kan den officiella bilden inte avvika mycket från vanliga svenskars inställning. Detsamma gäller antagligen inställningar till flyktingar och utlänningar i allmänhet. Vid omsvängningen av flyktingmottagandet hösten 1942 tar Levine upp att detta beslut inte blev offentligt för den svenska allmänheten. Sannolikt fanns det en osäkerhet hos regering och myndigheter om hur allmänheten skulle ta emot denna totala omsvängning när det gällde judiska flyktingar.

Den allmänna synen på flyktingar och utlänningar liksom förändringar i denna syn sätter troligen såväl gränser för och påverkar den officiella politiken. Samtidigt påverkar politiken den allmänna synen på flyktingar och utlänningar. Ett tydligt exempel på detta var de tyska flyktingar som kom över Östersjön hösten 1949. Inledningsvis när de kom ensamma eller i små grupper beskrevs de med empati och välvilja liksom myndigheternas agerande. På några veckor svängde inställningen om till hot flyktinginvasion. Myndigheternas agerande svängde samtidigt till bevakning av kusterna och snabbt återsändande av flyktingarna. Här förändrades synen på flyktingarna och myndigheternas handlande parallellt och mycket snabbt.

Denna rädsla för flyktingar i något större mängd efter kriget är svår att förklara. I synnerhet 1949 då 41 tyska flyktingar över en helg skapade rubriker om invasion. Vid den

här tiden hade en omfattande arbetskraftsinvandring kommit igång från mer avlägsna länder som Italien och Grekland. En reglerad arbetskraftinvandring uppfattades inte som något problem men ett mindre antal flyktingar kunde uppfattas som ett hot.

För att förstå den svenska flykting- och utlänningspolitiken är det därför otillräckligt att endast granska officiella dokument och beslutsfattarnas handlingar. Den allmänna inställningen till flyktingar och utlänningar är viktig för att förstå den officiella politiken. Allmänhetens syn på flyktingar och den officiella flyktingpolitiken påverkade varandra efter kriget och det sker sannolikt fortfarande. Hur denna ömsesidiga påverkan sker och vad som driver på förändringar behöver undersökas vidare.

Sammanfattning

Denna undersökning bygger på textanalys av nyhetsartiklar och småannonser i Dagens Nyheter åren 1945 till 1949. Syftet är att utifrån texternas beskrivning av flyktingar och utlänningar få en bild av svenskarnas inställning och attityder till dem.

Direkt efter kriget gavs en positiv och välvillig bild av flyktingarna men det förutsattes att de så fort som möjligt skulle återvända eller resa vidare. Det gjordes ingen skillnad på nationalitet eller etnicitet förutom när det gäller tyskarna, som beskrevs på ett negativt sätt. Judarna är den enda grupp som ansågs ha större skäl att få stanna och det förekom inga antisemitiska eller judekritiska skrivningar.

Åren 1947 och 1949 tonades de positiva skrivningarna ned och skillnader på svenskar och utlänningar förekom oftare. När det kom nya flyktingar efter kriget i större grupper beskrivs de i tidningen som ett hot mot Sverige.

På arbetsmarknaden accepterades flyktingarna och utlänningarna under förutsättning att de anpassade sig efter svenska regler och normer och de förutsattes vara tacksamma, ödmjuka och arbetsamma.

Flyktingen och arbetskraftsinvandranden förutsattes vara en man. Kvinnorna är nästa helt osynliga i tidningsartiklarna trots att det efter kriget kom fler kvinnor än män.

Slutligen bidrog flyktingmottagningen till att stärka den svenska självbilden av att vara ett humanitärt och fredsälskande folk och hjälpte till att skapa ”goodwill” i omvärlden.

Den allmänna inställningen till flyktingar och utlänningar är viktig för att förstå den officiella flykting- och utlänningspolitiken.

Käll- och litteraturförteckning

Digitala källor

Tidningsartiklar i Dagens Nyheter, andra halvåret 1945, 1947 och 1949.

Tryckta källor

SOU 1936:53. Utredning angående revision av bestämmelserna om utlännings rätt att här i riket vistas och därmed sammanhängande spörsmål, Stockholm 1936.

SOU 1945:1. Betänkande med förslag till utlänningslag och lag angående omhändertagande av utlänning i anstalt eller förläggning, Stockholm 1945.

SOU 1946:36. Parlamentariska undersökningskommissionen angående flyktingärenden och säkerhetstjänst, Stockholm 1946.

SOU 2005:56, Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige, Stockholm 2005.

Litteratur

Bachner, Henrik, *Återkomsten: antisemitism i Sverige efter 1945*. Diss. Lund: Univ. 1999.

Byström, Mikael & Frohnert, Pär, *Invandringens historia: från "Folkhemmet" till dagens Sverige*, Delegationen för migrationsstudier (Delmi); 2017.

Byström, Mikael, *Utmaningen: den svenska välfärdsstatens möte med flyktingar i andra världskrigets tid*, Lund, 2012

Byström, Mikael, *En broder, gäst och parasit: uppfattningar och föreställningar om utlänningar, flyktingar och flyktingpolitik i svensk offentlig debatt 1942 - 1947*, Acta Universitatis Stockholmiensis, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, Stockholm, 2006.

Byström, Mikael, En talande tystnad? Ett antisemitiskt bakgrundsbrus i riksdagsdebatterna 1942 - 1947, Andersson, Lars M & Kvist Geverts, Karin (red), *En problematisk relation?: flyktingpolitik och judiska flyktingar i Sverige 1920 - 1950.*, Historiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala 2008.

Byström, Mikael, Den nordiska tanken: ett förklaringsperspektiv på svenskt flyktingmottagande och debatten om flyktingar och flyktingpolitik 1942 - 1947, *Aktuellt om historia.*, 2005:2, s. 125 - 144, 2005.

Dahlstedt, Magnus, Rundqvist, Mikael & Vesterberg, Viktor, *Medborgarskap, etnicitet, migration* [Elektronisk resurs], REMESO, Norrköping, 2011.

De los Reyes, Paulina, De los Reyes, Paulina, "I skärningspunkten mellan genus och etnicitet: ett ekonomiskt historiskt perspektiv på invandrarkvinnor i svenskt arbetsliv", *Arbetsmarknad & arbetsliv*, 1998:1

De los Reyes, Paulina, Det problematiska systemskapet. Om "svenskhet" och "invandrarskap" i inom svensk genusforskning, *Historisk tidskrift*. 1998, s. 335 - 338.

Ericsson, Martin, *Historisk forskning om rasism och främlingsfientlighet i Sverige* [Elektronisk resurs], 2017.

Hammar, Tomas, *Sverige åt svenskarna. Invandringspolitik, utlänningskontroll och asylrätt 1900 – 1932*, Förf., Stockholm 1964.

Hansen, Lars-Erik, *Jämlikhet och valfrihet: en studie av den svenska invandrapolitikens framväxt*, Diss. Stockholm: Univ., Stockholm, 2001e.

Horgby, Björn, *Dom där: främlingsfientligheten och arbetarkulturen i Norrköping 1890 – 1960*, Carlsson, Stockholm, 1996

Johansson, Jesper, "Så gör vi inte här i Sverige. Vi brukar göra så här.": retorik och praktik i LO:s invandrapolitik 1945 - 1981, Diss. Växjö: Växjö universitet, Växjö, 2008.

Kvist Geverts, Karin, 'Utlänningsbyråns nålsöga: "judiska utvandrare" och "politiska flyktingar i egentlig mening" 1938 - 1939', *Arbetshistoria.*, 2006(30):2.

Lindberg, Hans, *Svensk flyktingpolitik under internationellt tryck 1936 – 1941*, Allmänna förlaget, Stockholm 1973.

Olsson, Lars, *På tröskeln till folkhemmet: baltiska flyktingar och polska koncentrationslägerfångar som reservarbetskraft i skånskt jordbruk kring slutet av andra världskriget*, Morgonrodnad, Lund, 1995

Oredsson, Sverker, *Svensk rädsla: offentlig fruktan i Sverige under 1900-talets första hälft*, Nordic Academic Press, Lund, 2001.

Nationalencyklopedin,

<http://www.ne.se.ezproxy.ub.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dagens-nyheter>

(hämtad 2018-12-05)

Nelhans, Joachim, Utlänningen på arbetsmarknaden: de rättsliga förutsättningarna för utlänningens tillträde till den svenska arbetsmarknaden, Studentlitteratur, Lund, 1973.

Nordlund, Sven, Kriget är slut, nu kan ni åka hem: judiska flyktingar på svensk arbetsmarknad 1933 – 1945. *Historisk tidskrift*, 1999. S, 3 – 29.

Rauhut, Daniel, 'Invandringen av kvinnor till Sverige från Finland, Norge och Västtyskland 1945 - 1960: om "push"- och "pull"-faktorer', *Scandia* (Lund)., 2011(77):1, s. 104 - 133, 2011

Svanberg, Ingvar & Tyden, Martias, *I nationalismens bakvatten: Om minoritet, etnicitet och rasism*. Studentlitteratur, Lund, 1999.

Svanberg, Johan, *Arbetets relationer och etniska dimensioner: Verkstadsföreningen, Metall och esterna vid Svenska stålpressnings AB i Olofström 1945 – 1952*, Linnéuniversitetet, Växjö, 2010.

Tempsch, Rudolf, *Från Centraleuropa till folkhemmet: den sudettyska invandringen till Sverige 1938 – 1955*, Ekonomisk-historiska institutionen, Univ., Diss. Göteborg: Univ., 1998, Göteborg, 1997.

Yalcin, Zeki, *Facklig gränspolitik: Landsorganisationens invandrings- och invandrapolitik 1946 - 2009*, Örebro universitet, Diss. Örebro: Örebro universitet, 2010, Örebro 20101.